MUTAXASSISLIK FANLARINI O'QITISH JARAYONIDAGI MAVJUD MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI.

Hamroyeva Yulduz Akromovna
Ijtimoiy gumanitar fanlarini
o'qitish metodikasi (Huquq ta'limi)
yo'nalishi talabasi.
https://doi.org/10.5281/zenodo.24044054

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida mutaxassislik fanlarini o'qitish jarayonida uchrayotgan dolzarb muammolar, ularning kelib chiqish sabablari hamda ta'lim samaradorligiga ta'siri ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilingan. Xususan, nazariy bilimlar bilan amaliy ko'nikmalar o'rtasidagi nomutanosiblik, o'qitish metodlarining bir xilligi, o'quv-metodik ta'minotning zamonaviy talablarga moslashuvi, talabalarning mustaqil ta'lim faoliyatini tashkil etish va bilimlarni baholashdagi mavjud kamchiliklarga e'tibor qaratilgan. Shuningdek, aniqlangan muammolarni bartaraf etish yuzasidan innovatsion pedagogik texnologiyalar, kompetensiyaviy yondashuv, muammoli ta'lim, loyiha va keys-stadi metodlari hamda raqamli ta'lim resurslariga asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: mutaxassislik fanlari, oliy ta'lim, ta'lim sifati, pedagogik muammolar, innovatsion texnologiyalar, kompetensiyaviy yondashuv, kasbiy kompetensiya, amaliy ta'lim, mustaqil ta'lim, pedagogik mexanizmlar.

Kirish.

Bugungi globallashuv va jadal texnologik taraqqiyot sharoitida oliy ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri raqobatbardosh, mustaqil fikrlaydigan, zamonaviy bilim va kasbiy ko'nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. Mazkur jarayonda mutaxassislik fanlarini samarali o'qitish alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki aynan mutaxassislik fanlari orqali talabalarda tanlagan kasbi bo'yicha fundamental bilimlar, amaliy ko'nikmalar, kasbiy tafakkur va mustaqil qaror qabul qilish kompetensiyalari shakllanadi.Mutaxassislik fanlari mazmuni talabaning kelajakdagi kasbiy faoliyati bilan bevosita bog'liq bo'lishi, o'quv mashg'ulotlari esa nafaqat nazariy ma'lumotlarni o'zlashtirishga, balki ularni real hayotiy va kasbiy vaziyatlarda qo'llashga yo'naltirilishi lozim. Biroq ta'lim amaliyotini takomillashtirish jarayonida ushbu talablarni to'liq amalga oshirishga to'sqinlik qilayotgan bir qator metodik, tashkiliy va pedagogik muammolar mavjud. Mazkur muammolarni aniqlash, ularning sabablarini chuqur o'rganish va samarali yechimlarni ishlab chiqish mutaxassislik fanlarini o'qitish metodikasini takomillashtirishning muhim shartlaridan biridir. Mutaxassislik fanlarini o'qitish samaradorligi, avvalo, ta'lim mazmuni, o'qitish metodlari, pedagogik texnologiyalar, o'qituvchining kasbiy-metodik mahorati hamda talabaning o'quv faoliyati o'rtasidagi uzviy bog'liqlikka asoslanadi. Zamonaviy pedagogik qarashlarda ta'lim jarayoni faqat bilim berish bilan chegaralanmasligi, balki olingan bilimlarni amaliy faoliyatga tatbiq etish imkoniyatini yaratishi kerakligi ta'kidlanadi. Xususan, Shulman tomonidan ilgari surilgan pedagogik mazmuniy bilim konsepsiyasi o'qituvchining fan mazmunini bilishi bilan bir qatorda, uni o'quvchilarga yoki talabalarga samarali yetkazish metodikasini ham egallashi zarurligini asoslaydi.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Mutaxassislik fanlarini o'qitishdagi eng muhim muammolardan biri nazariy bilimlarni berishga ortiqcha e'tibor qaratilib, ularni amaliy faoliyatda qo'llash imkoniyatlarining yetarlicha tashkil etilmasligidir. Ayrim hollarda mashg'ulotlar ma'ruza, tushuntirish va tayyor ma'lumotlarni o'zlashtirish bilan cheklanib qoladi. Natijada talabalar fan doirasidagi tushunchalarni nazariy jihatdan bilsalar-da, ularni kasbiy faoliyatda mustaqil qo'llashda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Masalan, huquq ta'limi yo'nalishida tahsil olayotgan talaba huquqiy normalar, qonunchilik hujjatlari va nazariy tushunchalarni bilishi mumkin. Biroq muayyan huquqiy vaziyatni tahlil qilish, qonun normalarini amaliy holatga tatbiq etish yoki huquqiy xulosa chiqarish uchun alohida amaliy tayyorgarlik talab etiladi. Ta'lim jarayonida an'anaviy ma'ruza va tushuntirish metodlaridan foydalanish muayyan didaktik ahamiyatga ega. Biroq ularni yagona yoki ustuvor metod sifatida qo'llash talabalarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va darsdagi faolligini cheklashi mumkin. Mutaxassislik fanlarini sifatli o'qitish uchun zamonaviy darsliklar, o'quv qo'llanmalar, elektron resurslar, amaliy topshiriqlar va metodik tavsiyalarning mavjudligi muhim ahamiyatga ega. Biroq o'quv materiallarida ayrim hollarda eskirgan ma'lumotlarning saqlanib qolishi, nazariy mazmunning amaliy misollar bilan yetarlicha boyitilmaganligi va elektron ta'lim resurslarining cheklanganligi kabi muammolar kuzatilishi mumkin. Ayniqsa, tez o'zgarayotgan kasbiy sohalarda o'quv materiallarini muntazam yangilab borish zarur. Chunki talabalarga berilayotgan bilimlar zamonaviy kasbiy talablar va amaliyot bilan hamohang bo'lishi lozim. Kredit-modul tizimi sharoitida mustaqil ta'lim talabalarning individual bilim olish faoliyatini rivojlantirishning muhim vositasidir. Shunga qaramay, mustaqil ta'limni tashkil etishda topshiriqlarning bir xilligi, ularning kasbiy faoliyat bilan yetarlicha bog'lanmaganligi, talabalarning individual imkoniyatlari hisobga olinmasligi kabi muammolar yuzaga kelishi mumkin. Ba'zi hollarda mustaqil ta'lim topshiriqlari tayyor ma'lumotlarni izlash, ko'chirish yoki umumlashtirish bilan chegaralanib qoladi. Bunday yondashuv esa talabalarda mustaqil tahlil qilish, muammoga yechim topish va ijodiy fikrlash ko'nikmalarining yetarli rivojlanmasligiga olib kelishi mumkin. Mutaxassislik fanlarini o'qitishda baholash jarayoni faqat talabaning nazariy bilimlarini aniqlashga emas, balki uning kasbiy kompetensiyalari, amaliy ko'nikmalari va mustaqil fikrlash darajasini baholashga ham yo'naltirilishi kerak. An'anaviy test va yozma nazorat ishlari ayrim bilimlarni aniqlash imkonini bersa-da, murakkab kasbiy vaziyatlarda qaror qabul qilish, muammolarni hal etish va amaliy faoliyatni bajarish qobiliyatini to'liq namoyon etmasligi mumkin. Mutaxassislik fanlarini o'qitishdagi muammolarni alohida-alohida hal qilishdan ko'ra, ularni yagona pedagogik tizim doirasida bartaraf etish samaraliroq hisoblanadi. Mutaxassislik fanlarini o'qitish samaradorligini oshirish uchun mavjud kamchiliklarni aniqlashning o'zi yetarli emas. Ularni bartaraf etishga qaratilgan aniq pedagogik mexanizmlarni ishlab chiqish va ta'lim amaliyotiga tatbiq etish talab etiladi.

Birinchi mexanizm – kompetensiyaviy yondashuvni kuchaytirish.

Ushbu yondashuvda ta'lim natijasi talabaning qancha ma'lumotni eslab qolganligi bilan emas, balki egallagan bilimlarini kasbiy faoliyatda qay darajada qo'llay olishi bilan belgilanadi. Buning uchun har bir mutaxassislik fani bo'yicha shakllantirilishi lozim bo'lgan kompetensiyalar aniqlanib, o'quv mashg'ulotlari shu maqsadlarga muvofiq loyihalashtirilishi kerak.

Ikkinchi mexanizm – nazariya va amaliyot integratsiyasini ta'minlash.

Har bir nazariy mavzudan keyin unga mos amaliy topshiriqlar, kasbiy vaziyatlar va mustaqil tahlil uchun savollar berilishi maqsadga muvofiq. Bu talabalarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog'lash imkonini beradi.

Uchinchi mexanizm – interfaol ta'lim metodlarini tizimli qo'llash.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Mashg'ulotlarda keys-stadi, loyiha, munozara, muammoli ta'lim, rolli o'yinlar va modellashtirish metodlaridan foydalanish talabalarni ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi.

To'rtinchi mexanizm – raqamli ta'lim muhitini rivojlantirish.

Elektron platformalar, virtual laboratoriyalar, videoma'ruzalar, interaktiv testlar va sun'iy intellekt vositalaridan maqsadli foydalanish ta'lim jarayonining moslashuvchanligini oshiradi. Bunda raqamli vositalar pedagogik maqsadni almashtirmasligi, balki unga erishish vositasi bo'lib xizmat qilishi lozim.

Beshinchi mexanizm – diagnostik va refleksiv baholashni rivojlantirish.

Talabalarning bilim darajasini faqat yakuniy nazorat orqali emas, balki o'quv jarayonining barcha bosqichlarida muntazam aniqlab borish zarur. Olingan natijalar asosida o'qituvchi mashg'ulot mazmuni va metodlarini takomillashtirishi, talaba esa o'z bilimlaridagi bo'shliqlarni aniqlashi mumkin. Modelning birinchi bosqichida talabalarning boshlang'ich bilimlari, kasbiy qiziqishlari va mavjud qiyinchiliklari aniqlanadi. Ikkinchi bosqichda fan mazmuni va kutilayotgan kompetensiyalar o'zaro muvofiqlashtiriladi. Uchinchi bosqichda interfaol metodlar, amaliy mashg'ulotlar va raqamli texnologiyalar joriy etiladi. To'rtinchi bosqichda o'zlashtirish natijalari turli diagnostik vositalar yordamida baholanadi. Yakuniy bosqichda esa aniqlangan kamchiliklar asosida o'quv mashg'ulotlari, metodik materiallar va topshiriqlar qayta takomillashtiriladi. Ushbu modelning muhim jihati shundaki, u ta'limni bir martalik jarayon sifatida emas, balki muntazam tahlil, baholash va takomillashtirishga asoslangan uzluksiz pedagogik tizim sifatida tashkil etishni nazarda tutadi.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, mutaxassislik fanlarini o'qitish jarayonida mavjud bo'lgan metodik, tashkiliy va pedagogik muammolarni bartaraf etish oliy ta'lim sifatini oshirishning muhim shartlaridan biridir. Chunki mutaxassislik fanlari talabalarning kelajakdagi kasbiy faoliyatiga tayyorgarligini belgilovchi asosiy ta'lim komponentlaridan hisoblanadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayonida nazariy bilimlarning amaliy faoliyat bilan yetarlicha bog'lanmasligi, an'anaviy metodlarning ustunligi, o'quv-metodik materiallarni yangilash zarurati, mustaqil ta'limni tashkil etishdagi kamchiliklar va baholash tizimining ayrim cheklovlari ta'lim samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shunday qilib, mutaxassislik fanlarini o'qitish jarayonini takomillashtirish faqat yangi pedagogik metodlarni joriy etish bilangina cheklanmasligi kerak. Bu jarayon ta'lim mazmuni, o'qitish texnologiyalari, pedagogik yondashuvlar, baholash mezonlari va kasbiy amaliyotning o'zaro uyg'unligini ta'minlashni talab etadi. Taklif etilgan 5T pedagogik takomillashtirish modeli esa ushbu jarayonni tizimli tashkil etish uchun mualliflik metodik taklifi sifatida xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-sonli "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – https://lex.uz/docs/5013007
2. Tolipov U.K., Anarkulova G.M. Oliy va professional ta'limda mutaxassislik fanlarini o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2022. – 224 b.
3. Jumayev M. Mutaxassislik fanlarini o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2021. – 228 b.
4. Abduraximov D.B., Toshtemirov D.E. Mutaxassislik fanlarini o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2020. – 224 b.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.